

**Utowarowanie
w perspektywie
socjologicznej**

Marek Ziółkowski • Rafał Drozdowski • Mariusz Baranowski

Utowarowienie w perspektywie socjologicznej

Przejawy – dynamika – konsekwencje

Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR
Warszawa 2022

Recenzenci: prof. dr hab. Mirosława Marody
prof. dr hab. Andrzej Rychard

Redakcja: Bogdan Baran
Korekta: Zespół
Projekt okładki: Katarzyna Juras

Publikacja dofinansowana przez Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Copyright © by Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2022

ISBN 978-83-66849-71-6

Wydawnictwo Naukowe Scholar Spółka z o.o.
ul. Oboźna 1, 00-340 Warszawa
tel. 22 692 41 18; 22 826 59 21; 22 828 93 91
dział handlowy: jak wyżej, w. 108
e-mail: info@scholar.com.pl
www.scholar.com.pl

Wydanie pierwsze
Printed in Poland

Spis treści

Zamiast przedmowy.....	9
------------------------	---

CZĘŚĆ I. PRZEMIANY SPOŁECZEŃSTWA POLSKIEGO PO 1945 ROKU	
Z PERSPEKTYWY PROCESÓW UTOWAROWIENIA	13

Rozdział 1. Utowarowienie i odtowarowienie w ujęciu socjologicznym.....	15
1.1. Wstęp: cztery mechanizmy zaspokajania potrzeb	15
1.2. Towar, procesy utowarowienia i ich modalności	17
1.3. Rys historyczny procesów utowarowienia.....	20
1.4. Problematyka własności w kontekście procesów utowarowienia i odtowarowienia	22
1.5. Utowarowienie/odtowarowienie a relacje między dobrami wykluczalnymi i niewykluczalnymi z konsumpcji oraz rywalizacyjnymi i nierywalizacyjnymi.....	26
1.6. Korzystanie z usług publicznych i ich kontrolowanie	35
1.7. Podstawowe kierunki i problemy socjologicznej analizy utowarowienia i odtowarowienia.....	38

Rozdział 2. Procesy utowarowienia w okresie realnego socjalizmu w Polsce	41
2.1. Wstęp	41
2.2. Historyczne uwarunkowania słabszego rozwoju procesów utowarowienia w Polsce do 1945 roku.....	42
2.3. Utowarowienie i odtowarowienie w realnym socjalizmie.....	44
2.4. Socjologia codzienności realnego socjalizmu i praktyki utowarowienia/odtowarowienia.....	52
2.5. Specyfika polskiego rolnictwa na tle innych krajów regionu.....	58
2.6. Rozwój „drugiej gospodarki”	60
2.7. Utowarowienie w realnym socjalizmie, czyli jak pogodzić pryncypia ustrojowe i pragmatyzm	63
2.8. Podsumowanie	64

Rozdział 3. Polska transformacja od „realnego socjalizmu” do „realnej demokracji” i „realnego kapitalizmu”: polityczno-społeczny kontekst porównawczy	67
3.1. Polskie przemiany jako element „trzeciej fali demokratyzacji”	67
3.2. „Kapitalizm polityczny”. Koncepcja „interesu teoretycznego”	69
3.3. Fazy społeczno-gospodarczej historii Polski po 1989 roku.....	70
Rozdział 4. Narodziny polskiego postsocjalistycznego kapitalizmu	77
4.1. Polski postsocjalistyczny kapitalizm w różnych ujęciach i typologiach porównawczych	77
4.2. Punkt wyjścia transformacji – odgórne reformy i społeczne reakcje	81
4.3. Źródła kapitału	89
Rozdział 5. Podstawowe procesy utowarowienia i odtowarowienia w gospodarce i społeczeństwie polskim po 1989 roku oraz ich uwarunkowania.....	95
5.1. Trzy sfery zjawisk utowarowienia i odtowarowienia w Polsce po 1989 roku	95
5.2. Podstawowe wymiary analizy i typologii procesów utowarowienia i odtowarowienia	97
5.3. Procesy sterowane odgórnie	98
5.4. Wpływ czynników zewnętrznych na rozwój polskiego kapitalizmu w drugim okresie transformacji	102
5.5. Konwersja kapitałów jako mechanizm utowarowienia (i odtowarowienia).....	103
5.6. Ukryta sfera polskiej transformacji. Rola partykularnego kapitału społecznego w procesach utowarowienia po 1989 roku.....	109
5.7. Zmiany w procesach utowarowienia i odtowarowienia po 2015 roku	118
5.8. Przykłady oddolnych procesów utowarowienia i odtowarowienia. Bierni beneficjenci i bierne ofiary przemian, codzienna korupcja, ekonomia współdzielenia.....	127
5.9. Propozycja trójwymiarowej typologii procesów utowarowienia i odtowarowienia	133
CZĘŚĆ II. UTOWAROWIENIE WYBRANYCH OBSZARÓW ŻYCIA SPOŁECZNEGO. TENDENCJE UNIWERSALNE I SPECYFIKA POLSKA.....	137
Rozdział 6. Odmiany, uwarunkowania, konsekwencje i paradoksy utowarowienia natury	139

6.1. Problem własności dóbr natury.....	139
6.2. Typy dóbr natury i sposoby ich wykorzystywania	141
6.3. Utowarowienie natury a kryzys ekologiczny.....	148
6.4. Procesy utowarowienia natury oraz reakcje na kryzys ekologiczny w Polsce.....	155
6.5. Uwagi końcowe	163
 Rozdział 7. Utowarowianie i odtowarowianie kultury	165
7.1. Trzy oblicza utowarowienia kultury	165
7.2. Różne scenariusze dekomodyfikacji: od dobra prywatnego do klubowego, społecznego i publicznego	169
7.3. Różne scenariusze komodyfikacji: od dobra publicznego i społecznego do dobra klubowego lub prywatnego.....	172
7.4. Nieczyste utowarowienie i odtowarowienie w kulturze	177
7.5. Komodyfikacja i dekomodyfikacja w kulturze: kilka dylematów	181
7.6. Polityki kulturalne: między władzą polityczną a władzą ekonomiczną	184
 Rozdział 8. Przyczynek do analizy utowarowienia systemu ochrony zdrowia	191
8.1. Uwagi wstępne	191
8.2. Utowarowienie i odtowarowienie dóbr i usług medycznych	192
8.3. Różne typy zabiegów przekształcania ciała	194
8.4. Tendencje zmian procesów utowarowienia i odtowarowienia służby zdrowia w społeczeństwie polskim po 1945 roku.....	197
8.5. Przykłady procesów utowarowienia w polskiej służbie zdrowia po 1989 roku	202
 Rozdział 9. Wybrane problemy utowarowienia edukacji i nauki	209
9.1. Wstęp	209
9.2. Dobra publiczne w systemie edukacji w ujęciu ekonomicznym i w ujęciu politycznym.....	210
9.3. Oficjalne odtowarowienie i oddolne formy utowarowienia edukacji w okresie realnego socjalizmu	211
9.4. Tendencje współczesnych przemian systemów wiedzy i edukacji na poziomie szkolnictwa wyższego. Uczelnie między regulacją a utowarowieniem.....	213
9.5. Kierunki transformacji systemu szkolnictwa wyższego w Polsce po 1989 roku. Dwie tezy wyjściowe.....	217
9.6. Konsekwencje i paradoksy funkcjonowania uczelni niepublicznych...	219

Spis treści

9.7. Przemiany systemu finansowania badań naukowych	222
9.8. Problemy utowarowienia publikacji naukowych.....	224
9.9. Przykłady utowarowienia na różnych poziomach systemu kształcenia.....	227
 Rozdział 10. <i>Czyje jest miasto?</i> Miasto jako arena procesów u- i odtowarowienia	233
10.1. Miasto i jego specyfika	233
10.2. Gry miejskie o przestrzeń	236
10.3. Gentryfikacja.....	242
10.4. Mieszkanie: prawo czy towar?	245
10.5. „Miasto to nie firma!”	251
 Zakończenie	259
 Bibliografia	267